

**МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ СТАНДАРТИ
ЗАСТОСУВАННЯ ПРОКУРОРСЬКОГО РОЗСУДУ
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Драч Дар'я Леонідівна

*студентка I курсу магістратури
юридичного факультету*

*Донецького національного університету імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна*

Прокурор як представник сторони обвинувачення є одним із ключових суб'єктів на усіх стадіях кримінального провадження. Важливим аспектом кримінальної процесуальної діяльності прокурора є застосування ним прокурорського розсуду, який за своїм змістом є теоретико-прикладною категорією, вимоги до застосування якої стандартизовані в міжнародних та національних актах. Сучасні дослідження проблем застосування прокурорського розсуду в кримінальному провадженні здійснювали, зокрема, Н.В. Глинська, С.О. Кахновець, А.В. Лапкін, Н.М. Логінова, О.О. Торбас та інші науковці. Разом з тим, особливості застосування міжнародних та національних стандартів прокурорського розсуду в кримінальному провадженні залишаються малодослідженими, що актуалізує тему цього дослідження.

С.О. Кахновець формулює такі ознаки розсуду прокурора в кримінальному провадженні: 1) є аспектом правозастосовної діяльності прокурора; 2) полягає у виборі прокурором процесуальної дії чи процесуального рішення з двох чи більше альтернатив; 3) такий вибір може бути прямо передбачений у КПЗ, впливати з нього або бути пов'язаним з недоліками кримінально-процесуального регулювання; 4) кожна з альтернатив повинна бути законною, обґрунтованою і справедливою, відповідати вимогам, що ставлять до правозастосовного акту; 5) здійснення вибору має відбуватися тільки у межах повноважень прокурора, наданих йому КПЗ, та з урахуванням обставин кримінального провадження; 6) психологічною основою розсуду прокурора є його внутрішнє переконання, правосвідомість [1, с. 41–42]. Відтак, застосування прокурором розсуду під час кримінального провадження є його функціональним обов'язком, пов'язаним із необхідністю раціональної реалізації публічного обвинувачення, і водночас процесуальною гарантією, спрямованою на забезпечення ефективності кримінального провадження

як такого, що дозволяє прокурору оптимізувати конкретну кримінальну процесуальну ситуацію шляхом динамічного реагування на її розвиток.

З цього слідує, що прокурорський розсуд в кримінальному провадженні є інтелектуально-вольовим процесом реалізації прокурором своїх кримінальних процесуальних повноважень, що полягає в наявності у прокурора варіативних засобів реагування на конкретну кримінальну процесуальну ситуацію та можливості обрати найбільш доцільний та ефективний спосіб виконання завдань кримінального провадження.

З приводу значимості прокурорського розсуду в кримінальному провадженні А.В. Лапкін стверджує, що дискреційні повноваження дають можливість пристосувати обвинувальну діяльність прокурора до індивідуальних обставин кримінального провадження, діяти гнучко й ефективно, забезпечувати водночас найбільш повне досягнення поставлених перед прокурором завдань із мінімальними витратами ресурсів, особливо з погляду спрощення, прискорення і скорочення кримінального провадження [2, с. 93]. Доцільно відзначити, що прокурорський розсуд та дискреційні повноваження прокурора тісно пов'язані, адже розсуд є способом прийняття процесуальних рішень, а дискреційні повноваження – правомочністю реалізувати такі рішення на практиці. Дійсно, розсуд є інструментом впливу прокурора на перебіг кримінального провадження, оскільки ґрунтується на системному аналізі всіх юридичних фактів кримінального провадження та вимог КПЗ щодо порядку реагування на них.

Під стандартами застосування прокурорського розсуду в кримінальному провадженні слід розуміти уніфіковані вимоги, які висуваються до процесу реалізації прокурором свого внутрішнього переконання щодо застосування положень КПЗ до конкретної кримінальної процесуальної ситуації. Залежно від рівня закріплення стандарти застосування прокурорського розсуду в кримінальному провадженні класифікуються на міжнародні та національні.

Міжнародні стандарти застосування прокурорського розсуду в кримінальному провадженні представлені в актах м'якого права. Передусім, слід звернути увагу на Стандарти професійної відповідальності та виклад основних обов'язків та прав прокурорів, прийняті МАП 23 квітня 1999 р. [3], а саме – на наступні їх положення: прокурори повинні виконувати свої обов'язки, не керуючись страхом, уподобаннями чи упередженнями. Зокрема, вони повинні: виконувати свою роботу неупереджено; діяти об'єктивно; брати до уваги всі обставини, що стосуються справи, незалежно від того, свідчать вони на користь чи проти підозрюваного; переконатись, що поставлені всі необхідні та законні питання, і оголосити, чи мають вони відношення до вини чи невинуватості підозрюваного (пп. а, с, d, e п. 3 Стандартів). Це своєрідні керівні принципи

прокурорської діяльності, а їх предметний аналіз дозволяє виокремити і особливості застосування прокурорського розсуду.

Наступним актом м'якого права є Висновок КРЕП «Незалежність, підзвітність та етика прокурорів» від 23 листопада 2018 р. № 13 [4]. Так, правові системи деяких держав-членів передбачають принцип «законності» як підставу для переслідування, деякі інші держави-члени передбачають принцип «свободи розсуду» або «можливості», а в інших ці системи поєднані (п. 9 Висновку). Бути «підзвітним», зокрема, означає: не діяти свавільно; ухвалювати рішення відповідно до закону; обґрунтовувати рішення, ґрунтуючись на принципі законності або з використанням свободи розсуду; надавати, у разі необхідності, звіти відповідним зацікавленим сторонам (п. 19 Висновку). Прокурори повинні дотримуватись свободи розсуду й обачності, що відповідають їхнім функціям, оскільки їхню незалежність, об'єктивність і неупередженість не можна ставити під сумнів (п. xiv рекомендацій КРЕП). З цього Висновку вбачається конкретизація застосування прокурорського розсуду з позицій дотримання основних засад діяльності прокурорів.

У Рекомендації ПАРС 1604 (2003) 11 «Про роль служби публічних обвинувачів в демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві права» від 27 травня 2003 р. [5] зазначається, що в інтересах юстиції у сфері ефективного та дієвого розгляду справ, так само як і в інтересах підзахисного і потерпілого, доцільне застосування такої системи, при якій допускається елемент розсуду щодо початку обвинувачення (пп. iv п. 7 Рекомендації). Варто зауважити, що така практика є загальноприйнятою в європейській доктрині прокурорської діяльності, і схвально сприймається у вітчизняному просторі.

Відповідно до Рекомендації (2000) 19 КМРС державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя, ухваленої 6 жовтня 2000 р. [6], прокурори не повинні подавати проти обвинувачуваних доказів, що, як їм відомо або як передбачається на достатніх підставах, були отримані за допомогою джерел або методів, що суперечать закону. Зокрема, якщо немає ніяких сумнівів щодо незаконного характеру доказів, то прокурор повинен діяти на свій розсуд, приймаючи або відхиляючи даний доказ (п. 28 Коментаря до індивідуальних рекомендацій). У пошуках узгодженості мають бути пріоритетними три елементи, серед яких – загальні керівні принципи щодо застосування політики у відношенні злочинності, викладені пріоритети та засоби їх втілення, беручи до уваги дискреційну владу, надану прокурору (п. 36 Коментаря до індивідуальних рекомендацій). Такою є модель застосування прокурорського розсуду в процесі оцінки допустимості доказів та прийняття процесуального рішення щодо їх значення для кримінального провадження, а також наголошено на вимозі якості КПЗ в аспекті його правової визначеності.

Національні стандарти застосування прокурорського розсуду в кримінальному провадженні сформульовані у нормативно-правових актах України. Згідно з Законом України «Про прокуратуру» [7] під час здійснення повноважень, пов'язаних з реалізацією функцій прокуратури, прокурори є незалежними, самостійно приймають рішення про порядок здійснення таких повноважень, керуючись при цьому положеннями закону, а також зобов'язані виконувати лише такі вказівки прокурора вищого рівня, що були надані з дотриманням вимог цієї статті (ч. 3 ст. 17 Закону). Прокурор зобов'язаний, серед іншого, діяти лише на підставі, в межах та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (п. 3 ч. 4 ст. 19 Закону). Видання прокурором розпоряджень поза межами його повноважень тягне за собою відповідальність, передбачену законом (ч. 1 ст. 25 Закону). Тож, вищенаведені норми Закону України «Про прокуратуру» регулюють порядок здійснення прокурорських повноважень, зокрема, щодо застосування розсуду.

Як зауважує С.О. Кахновець, у КПК право прокурора на розсуд, як правило, відображене у формі таких правових конструкцій: «прокурор вправі», «прокурор має право», «прокурор може», «враховуючи обставини справи прокурор», «у випадку необхідності прокурор», «у разі необхідності прокурор» тощо [1, с. 44]. Норма ч. 1 ст. 36 КПК вказує на те, що прокурор, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог цього Кодексу, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється [8]. Така самостійність процесуальної діяльності прокурора реалізується за рахунок застосування ним прокурорського розсуду на принципах диспозитивності (ч. 1 ст. 26 КПК), законності (ч. 1, 2, 5, 6 КПК), презумпції невинуватості (ч. 4, 5 ст. 17 КПК). Також кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності прокурора в порядку, передбаченому цим Кодексом (ч. 1 ст. 24 КПК). Сферами реалізації прокурорського розсуду в кримінальному провадженні є проведення досудового розслідування у розумні строки (ст. 28 КПК); звернення до слідчого судді із клопотанням про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (ч. 1 ст. 150 КПК); визначення порядку виступів у судових дебатах прокурорів, що беруть участь у судовому провадженні (ч. 2 ст. 364 КПК) і т.д. Узагальнюючи, основні положення щодо прокурорського розсуду в КПК пов'язані з особливим статусом прокурора, дотриманням принципів диспозитивності, законності та презумпції невинуватості, а також з правом на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності прокурора.

На основі Наказу ГПУ, МВСУ, СБУ, Адміністрації ДПСУ, МФУ та МЮУ «Про затвердження Інструкції про організацію проведення НС(Р)Д та використання їх результатів у кримінальному провадженні» від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [9]: прокурор має

право заборонити проведення ще не розпочатої НС(Р)Д (п. 3.6 Інструкції); розсекречені матеріальні носії інформації, які прокурор має намір використати як докази під час судового розгляду, зберігаються на розсуд прокурора в його службовому сейфі чи в сейфі слідчого за вказівкою прокурора (п. 5.29 Інструкції); відомості, речі та документи, отримані в результаті проведення НС(Р)Д, які прокурор не визнає необхідними для подальшого проведення досудового розслідування, повинні бути негайно знищені на підставі його рішення (п. 6.1 Інструкції). На думку А.А. Гринь, важливим є визначення оптимальної моделі забезпечення контролю над органами влади, що уповноважені законом здійснювати НС(Р)Д, адже такі дії завжди пов'язані з використанням свободи розсуду, на чому ґрунтується попередження, виявлення та розслідування злочинів [10, с. 30].

Отже, стандарти застосування прокурорського розсуду в кримінальному провадженні – уніфіковані вимоги, які висуваються до процесу реалізації прокурором свого внутрішнього переконання щодо застосування положень КПЗ до конкретної кримінальної процесуальної ситуації, і поділяються на міжнародні та національні. Міжнародні стандарти застосування прокурорського розсуду в кримінальному провадженні за своєю сутністю становлять принципи здійснення прокурорських повноважень як загалом, так і щодо окремих видів діяльності. Національні ж стандарти застосування прокурорського розсуду в кримінальному провадженні конкретизують міжнародні з урахуванням особливостей правової системи України.

Література:

1. Кахновець С.О. Угляд прокурора у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2021. 230 с.
2. Лапкін А.В. Принцип дискреційності кримінального переслідування. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2020. Вип. 3 (47). С. 91–95.
3. Стандарти професійної відповідальності та виклад основних обов'язків та прав прокурорів, прийняті Міжнародною асоціацією прокурорів 23 квітня 1999 р. URL: <https://cutt.ly/A0ezQkD> (дата звернення: 05.12.2022).
4. Висновок Консультативної ради європейських прокурорів «Незалежність, підзвітність та етика прокурорів» від 23 листопада 2018 р. № 13. URL: <https://cutt.ly/k0ezGBA> (дата звернення: 06.12.2022).
5. Рекомендація ПАРЕ 1604 (2003) 11 «Про роль служби публічних обвинувачів в демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві права» від 27 травня 2003 р. URL: [https://rd.ua/storage/articles/Рекомендація_1604_\(2003\).pdf](https://rd.ua/storage/articles/Рекомендація_1604_(2003).pdf) (дата звернення: 06.12.2022).

6. Рекомендація (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя, ухвалена 6 жовтня 2000 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2000_19_2000_10_6.pdf (дата звернення: 06.12.2022).

7. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року, № 1697-VII. *Голос України*. 2014. № 206.

8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13 квітня 2012 року, № 4651-VI. *Голос України*. 2012. № 90–91.

9. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України та Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року, № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text> (дата звернення: 07.12.2022).

10. Гринь А.А. Конституційні гарантії прав людини при здійсненні негласних слідчих дій: дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2018. 197 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-287-9-108>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНО ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Дубович Олеся Валеріївна

кандидатка юридичних наук,

доцентка кафедри підприємництва і права

Полтавського державного аграрного університету

м. Полтава, Україна

Тема докази і доведення в кримінальному процесі невичерпна, вона належить до, так би мовити, вічних, вимагає постійного перегляду та розвитку. Це тим, що доказ і доведення пронизують всю кримінально-процесуальну діяльність, породжуючи різнобічний багатоплановий характер досліджень. Безсумнівно і те, що ще чимало питань чекає на своє дослідження та рішення. У наш час, у період складних суспільних відносин, військового стану в державі, не може не знаходити відображення на проведенні розслідування, піддаються сумніву і стають предметом гострої дискусії деякі теоретичні питання доказового права, яке, здавалося б,